

Мемлекеттік құпияларды қорғау мәселелерін реттейтін заңнаманың кейбір нормаларын қылмыстық сот ісін жүргізуде қолдану туралы

Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2013 жылғы 13 желтоқсандағы № 3 нормативтік қаулысы.

Ескерту. Бүкіл мәтін бойынша "ҚІЖК-нің", "ҚІЖК" деген сөздер тиісінше "ҚПК-нің" деген сөзбен ауыстырылды - ҚР Жоғарғы Сотының 31.03.2017 № 3 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

Мемлекеттік құпияларды қорғау мәселелері жөніндегі Қазақстан Республикасының заңнамасын дұрыс және біркелкі қолдану мақсатында, Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының жалпы отырысы

қаулы етеді:

1. Қазақстан Республикасының 1999 жылғы 15 наурыздағы № 349-1 "Мемлекеттік құпиялар туралы" Заңының (бұдан әрі - Мемлекеттік құпиялар туралы Заң) 1-бабына сәйкес, халықаралық құқықтың жалпыға бірдей қабылданған нормаларына қайшы келмейтін әскери, экономикалық, ғылыми-техникалық, сыртқы экономикалық, сыртқы саяси, барлаушылық, қарсы барлаушылық, жедел-іздігірушілік және өзге де қызметті тиімді жүзеге асыру мақсатымен мемлекет олардың таратылуын шектейтін, мемлекеттік және қызметтік құпияларды құрайтын, мемлекет қорғайтын мәліметтер - мемлекеттік құпиялар деп танылатыны түсіндірілсін.

2. ҚК-нің 185, 186 және 458-баптарында көзделген қылмыстармен келтірілген нұқсанның мөлшері, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2003 жылғы 17 шілдедегі № 701 қаулысымен бекітілген, "Мемлекеттік құпияларды құрайтын мәліметтерді жария ету немесе жоғалту салдарынан Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігіне немесе мемлекеттік органдар мен ұйымдардың мүдделеріне келтірілген немесе келтірілуі мүмкін зиянның, сондай-ақ мәліметтер көздерінің иесіне оларды құпияландыру нәтижесінде келтірілетін нұқсан мөлшерін анықтау ережесіне" (бұдан әрі - Ереже) сәйкес белгіленеді.

Ескерту. 2-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 31.03.2017 № 3 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

3. Нұқсан мөлшерін анықтауды мемлекеттік органның немесе ұйымның мемлекеттік құпияларды қорғау жөніндегі тұрақты жұмыс істейтін комиссиясы (бұдан әрі - ТЖІК) қылмыстық іс бойынша сотқа дейін іс жүргізу сатысында жүзеге асырады. Ұйымда ТЖІК болмаған жағдайда нұқсан мөлшерін анықтауды мәлімет жоғалған

немесе жария етілген ұйымдағы басшының бұйрығымен құрылатын сараптама комиссиясы (бұдан әрі - сараптама комиссиясы) жүргізеді.

4. Қылмыстық іс бойынша нұқсанның мөлшерін анықтау кезінде ТЖІК немесе сараптама комиссиясы Ереженің 8-тармағын басшылыққа алуы керек. Ереженің 9-тармағын қолданған жағдайда, ТЖІК немесе сараптама комиссиясы Ереженің 8-тармағында көрсетілген көрсеткіштерді өз қорытындысында осы көрсеткіштердің негіздері мен дәлелдерін көрсете отырып, міндетті түрде ескеруге тиіс.

5. Қылмыстық процесті жүргізуші орган сараптама комиссиясының алдыңғы қорытындысы жеткіліксіз негізделген не оның тұжырымдары күмән тудырған жағдайларда нұқсан мөлшерін анықтау жөнінде қайтадан сараптамалық зерттеу тағайындайды, сараптаманы жүргізу ведомствоаралық сараптама комиссиясына тапсырылады. Көрсетілген комиссияның құрамы мемлекеттік құпияларды құрайтын мәліметтермен жұмыс істеу жөнінде өкілеттіктер берілген Қазақстан Республикасы мемлекеттік органдары ТЖІК немесе сараптама комиссиялары мүшелерінен құрылады.

6. ҚК-нің 185, 186 және 458-баптарында көзделген ауыр салдарға шет елдердің арнайы қызметтерінің, террористік және экстремистік ұйымдардың немесе ұйымдасқан қылмыстық топтардың иелігіне мәліметтердің көшуін, Қазақстан Республикасының сыртқы саяси мүдделеріне немесе ұлттық қауіпсіздігіне келтірілген нұқсанды, қылмыстық әрекеттердің салдарынан ғаламдық ғылыми зерттеулердің, мемлекеттік іс-шаралар мен халықаралық келіссөздердің өткізілмей қалуын, режимдік объектінің көшірілуін, құқық қорғау және арнайы мемлекеттік органдар қызметкерлерінің, осы органдарға құпия жәрдем көрсететін (көрсеткен) адамдардың, сондай-ақ олардың отбасы мүшелерінің қаза табуын, денсаулығына ауыр зиян келтірілуін не қамауға алынуын және т.с.с. жатқызған жөн.

Ескерту. 6-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 31.03.2017 № 3 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

7. Қылмыстық іс бойынша іс жүргізу мемлекеттік құпияларды қорғау мәселелерін реттейтін заңнама қатаң сақтала отырып жүзеге асырылуға тиіс. Егер қылмыстық іс материалдарында мемлекеттік құпияны құрайтын мәліметтер болған жағдайда, қылмыстық процесті жүргізуші орган, оларға қол жеткізуді шектеу туралы тиісті қаулы шығарып, қылмыстық процеске қатысушыларды бұл туралы жазбаша хабардар етуге және оларға осындай мәліметтерге қол жеткізу тәртібін түсіндіруге тиіс.

Тиісті рұқсаты жоқ адамдардың мемлекеттік құпияларды құрайтын мәліметтермен заңсыз танысу мүмкіндігін болдырмау мақсатында, мемлекеттік құпияларды қамтитын қылмыстық іс материалдарын құпия емес материалдардан бөлек іске (жеке томдарда) тіркеу ұсынылады.

8. Қылмыстық істерді талқылау барлық соттар мен барлық сот сатыларында ашық жүргізіледі. Мемлекеттік құпияны қорғау мүдделеріне қайшы келген жағдайларда сот

талқылауының жариялылығын сот қаулысының негізінде шектеуге болады. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексінің (бұдан әрі - ҚПК) 29-бабының бірінші бөлігінде жабық сот талқылауын жүргізудің басқа да негіздері көзделген. Онда көрсетілген тізбе түпкілікті болып табылады және кеңінен түсіндіруге жатпайды.

Қылмыстық іс бойынша ҚПК-нің 29-бабының бірінші бөлігінде көзделген сот талқылауының жариялылығына соның ішінде мемлекеттік құпияларды қорғауға байланысты шектеу негіздері болмаған кезде адамның ауыр немесе аса ауыр қылмысты, мысалы бандитизм, терроризм және т.с.с. жасауының бір ғана фактісі жабық сот талқылауын өткізу үшін мән-жай болып табылмайды.

Ескерту. 8-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 31.03.2017 № 3 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

9. ҚПК-нің 47-бабының бесінші бөлігінің талаптарына сәйкес, мемлекеттік құпияларды құрайтын мәліметтері бар дәлелдемелер жабық сот отырысында зерттеледі. Оған тиісті нысан бойынша мемлекеттік құпияларға рұқсаты бар процеске қатысушылар ғана қатысады.

Мемлекеттік құпияларға рұқсатты сот отырысына дейін соттардың қызметін қамтамасыз ету жөніндегі уәкілетті орган (сот аппараты) - судьяларға, алқабилерге, сот отырысының хатшысына және соттың басқа да қызметкерлеріне қатысты, прокуратура органдары - мемлекеттік айыптаушыға қатысты, әділет органдары - адвокаттарға және қылмыстық процестің басқа да қатысушыларына қатысты ресімдейді. Резервтің болмау себебі бойынша немесе заңмен көзделмеген өзге де негіздер бойынша адвокаттарға мемлекеттік құпияларға рұқсат беруді шектеуге жол берілмейді.

Сот талқылауы кезінде қорғаушы ауыстырылған және мемлекеттік құпияларға рұқсаты жоқ басқа адвокат іске қатысқан жағдайда, сот адвокат тиісті рұқсат алуы үшін сот талқылауын кейінге қалдырады. Осы ретте соттың қаулысында ҚПК-нің 341-бабының бірінші бөлігіне сәйкес, іс кейінге қалдырылатын мерзім, сондай-ақ әділет органдары адвокатқа қатысты мемлекеттік құпияларға рұқсатты ресімдеу туралы мәселені міндетті түрде шешетін мерзім белгіленеді.

Төрағалық етуші мемлекеттік құпияларды құрайтын мәліметтері бар дәлелдемелерді жабық сот отырысында зерттеу кезінде сот приставтарының, айдауылдардың және сот отырысын қамтамасыз ететін өзге де адамдардың мемлекеттік құпияларды жария етуіне жол бермейтін шараларды қабылдайды.

Ескерту. 9-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 31.03.2017 № 3 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

10. ҚПК-нің 29-бабының үшінші бөлігіне сәйкес іс бойынша қабылданған соттың үкімі және қаулылары барлық жағдайларда көпшілік алдында жарияланады. Жабық сот

отырысында қаралған істер бойынша үкімнің кіріспе және қарар бөліктері ғана көпшілік алдында жария етіледі.

Ескерту. 10-тармақ жаңа редакцияда - ҚР Жоғарғы Сотының 31.03.2017 № 3 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

11. Жедел-ізвестіру іс-шараларын (бұдан әрі - ЖІШ) ұйымдастыру мен өткізу тәсілі туралы мәліметтер Қазақстан Республикасының Үкіметі айқындайтын тәртіппен мемлекеттік органдар әзірлейтін, құпияландыруға жататын мәліметтер тізбесі бар ведомстволық актілерге сәйкес қызметтік немесе мемлекеттік құпияны құрауы мүмкін.

Осыған байланысты жедел-ізвестіру қызметі процесінде алынған материалдар, олар ҚПК-нің ережелеріне және мемлекеттік құпияларды қорғау мәселелерін реттейтін Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес жиналған, тексерілген және бағаланған жағдайда ғана қылмыстық іс бойынша дәлелдеу барысында қолданылады.

Қылмыстық процесте жедел-ізвестіру қызметінің нәтижелерін пайдалану қажет болған жағдайда қылмыстық процесті жүргізуші орган "Мемлекеттік құпиялар туралы" Заңның 22-бабының және ҚПК-нің 239-бабының талаптарын ескере отырып, мемлекеттік құпияларды құрайтын мәліметтерді құпиясыздандыру туралы қаулы шығарады.

Ескерту. 11-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 31.03.2017 № 3 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

12. Қылмыстық ізге түсу органдары жедел-ізвестіру қызметінің материалдарын ҚПК-нің 118 және (немесе) 120-баптарына сәйкес және ҚПК-нің 47 және 97-баптарының талаптарын сақтай отырып, заттай дәлелдемелер мен (немесе) құжаттар ретінде қылмыстық іске тіркейді.

Жедел-ізвестіру қызметінің нәтижелері бойынша алынған заттай дәлелдемелер мен құжаттарды қылмыстық іс материалдарының тізімдемесіне тіркеу міндетті болып табылады.

Осы тармақта көрсетілген қылмыстық іс жүргізу заңының ескертпелерін сақтамау ҚПК-нің 112-бабының талаптарына сәйкес жедел-ізвестіру қызметі барысында алынған нақты деректерді дәлелдемелер ретінде жарамсыз деп тануға әкеп соқтырады.

Ескерту. 12-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 31.03.2017 № 3 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

13. Жедел-ізвестіру қызметі нәтижесінде алынған дәлелдемелерді, соның ішінде нақты деректерді зерттеу және бағалау кезінде, соттың ҚПК-нің 115-бабы сегізінші бөлігінің ережелерін ескере отырып, жедел-ізвестіру қызметін жүзеге асыратын органның қызметкерінен куә ретінде жауап алуға құқығы бар. Жедел-ізвестіру қызметін жүзеге асыратын органдарға құпия негізде жәрдем көрсететін адамның

келісімімен осы адамнан да куә ретінде ҚПК-нің 115-бабы сегізінші бөлігіне сәйкес жауап алынуы мүмкін. Бұл ретте, егер ҚПК-нің 97-бабының негізінде оларға қатысты қауіпсіздік шаралары қолданылмаса, сот аталған адамдардан куә ретінде жауап алуды ҚПК-нің 370-бабы бірінші, екінші, үшінші, төртінші, бесінші, алтыншы бөліктерінің қағидалары бойынша жалпы тәртіппен жүзеге асырады.

Ескерту. 13-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 31.03.2017 № 3 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

14. Тиісті қаулының негізінде қауіпсіздік іс жүргізу шаралары қолданылған куәден жауап алу ҚПК-нің 101-бабында және 370-бабының жетінші бөлігінде көзделген қағидалар сақтала отырып жүзеге асырылады. Мұндай жағдайда жауап алу басталар алдында судья (сот) процеске басқа қатысушылар болмаған кезде осы куәнің жеке басын өзі анықтауға, осы адамның куә бола алатынына көз жеткізуге, сондай-ақ оған қауіпсіздік шараларын қолданудың негізділігін тексеруге тиіс. Содан соң сот ҚПК-нің 98-бабының екінші бөлігінде белгіленген қағидалар бойынша, соның ішінде куәнің бүркеншік атын пайдалана отырып немесе сот отырысы залындағы басқа қатысушылардың оны танып қалуын болдырмайтын және сот талқылауына қатысқан басқа қатысушылар да оны сырттай бақылай алмайтындай жағдайда осындай куәдан жабық сот отырысында жауап алуды жүргізуге құқылы.

Бұл ретте куәлардың және қылмыстық сот ісін жүргізуге қатысатын басқа да адамдардың қауіпсіздік шаралары осы адамдарға қатысты зорлық жасаудың немесе қылмыстық заңмен тыйым салынған өзге де әрекеттің нақты қаупі болған кезде ғана ҚПК-нің 96-бабының бірінші бөлігіне сәйкес қабылдануы мүмкін екендігін ескеру керек.

Қауіпсіздік шарасын қолданудың әрбір жағдайында соттар Қазақстан Республикасының 2000 жылғы 5 шілдедегі № 72-II "Қылмыстық процеске қатысушы адамдарды мемлекеттік қорғау туралы" Заңының 23-бабы талаптарының орындалған-орындалмағанын, соның ішінде қылмыстық процеске қатысушы адамдарға қатысты қылмыстық заңмен тыйым салынған әрекеттің жасалу қаупінің анықталуына байланысты қылмыстық процесті жүргізуші органның оған негіздер болған жағдайда сотқа дейінгі тергеп-тексерулердің бірыңғай тізілімін жүргізуін тіркеуге міндетті екенін тексеруге тиіс.

Куәдан өзінің шын есімімен де, бүркеншік атымен де бірнеше нұсқада жауап алуға жол берілмейді. Егер адамнан оған қауіпсіздік шаралары қолданылғанға дейін куә ретінде жауап алынса, онда одан жауап алу хаттамасы қылмыстық іс материалдарынан алынуға және қорғалатын адам туралы басқа да мәліметтермен бірге негізгі іс жүргізуден бөлек сақталуға тиіс. Бұдан әрі осы іс бойынша ҚПК-нің 97 және 98-баптарында белгіленген қағидаларға сәйкес одан куә ретінде жауап алу, оның бүркеншік атымен жүргізілуіне тиіс.

Ескерту. 14-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 31.03.2017 № 3 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

15. ҚПК-нің 24-бабы бірінші бөлігінің талаптарын қамтамасыз ету мақсатында судьяға оның талап етуі бойынша Қазақстан Республикасының 1994 жылғы 15 қыркүйектегі № 154-ХІІІ "Жедел-іздістіру қызметі туралы" Заңының (бұдан әрі - ЖІҚ туралы Заң) 5-бабының 4-тармағына сәйкес, жедел-іздістіру қызметін ұйымдастыру, нақты жедел-іздістіру іс-шаралары, ақпаратты алу көздері және тәсілдері туралы мәліметтерді қоспағанда, қолда бар барлық жедел-қызмет құжаттары қосымша берілуге тиіс.

Бұл ретте сот талап етілген құжаттарды зерттеу кезінде қылмыстық процесте пайдаланылмаған жедел-іздістіру қызметі нәтижелерінің, сондай-ақ құпиясыздандыруға жатпайтын өзге де мәліметтердің, соның ішінде жедел-іздістіру қызметін ұйымдастыру туралы, нақты ЖІІІІ туралы, дереккөздер мен ақпарат алу тәсілдері туралы мәліметтердің жария етілуіне жол бермейтін қажетті шараларды қабылдауға міндетті.

Ескерту. 15-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 31.03.2017 № 3 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

16. Айыпталушының жеке басын сипаттайтын мән-жайлар қылмыстық процесте ҚПК-нің 113-бабы бірінші бөлігінің 5-тармағына сәйкес дәлелдеуге жатады. Сондықтан, қылмыстық ізге түсу органдары мемлекеттік құпияларды құрайтын мәліметтері бар жедел-қызметтік құжаттардың бар екені туралы сілтеме жасалған қылмыстық іс материалдарына айыпталушының заңға қарсы әрекеттерге қатысуы туралы немесе оның жеке басын теріс сипаттайтын өзге де деректерді тіркеген жағдайларда, сот осы құжаттарды талап етуге және зерттеуге құқылы. Ресми құжаттармен расталмаған жедел мәліметтер назарға алынуға тиіс емес. Бұл ретте адамның ұйымдасқан қылмыстық топқа немесе қылмыстық ұйымға қатысы болуы фактісі ҚК-нің 262-бабының екінші бөлігінде көзделген қылмыс құрамын құрайтынын және қылмыстық процесте дәлелдеуге жататынын назарда ұстаған жөн.

Ескерту. 16-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 31.03.2017 № 3 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

17. Дәлелдемелері арнайы жедел-іздістіру іс-шараларының (бұдан әрі - АЖІІІІ) нәтижесінде алынған қылмыстық істер бойынша прокурор санкция берген осы іс-шараны өткізу туралы қаулыны іс материалдарына тіркеу міндетті болып табылады. Егер ЖІҚ туралы Заңның 12-бабының 6-тармағына сәйкес, АЖІІІІ прокурордың

санкциясынсыз өткізілген болса, онда АЖПШ-нің заңдылығы туралы прокурордың қаулысы АЖПШ өткізу туралы қаулымен бірге қылмыстық іс материалдарына тіркеледі.

Прокурор санкция берген АЖПШ өткізу туралы қаулының немесе прокурордың АЖПШ-нің заңдылығы туралы қаулының қылмыстық іс материалдарында болмауы АЖПШ нәтижелері бойынша алынған нақты деректерді дәлелдемелер ретінде жарамсыз деп тану үшін негіз болып табылады.

18. Жедел сатып алу немесе өзге ЖПШ (арнайы немесе жалпы) өткізілгеннен кейін, жалғастырылмайтын, бір мезгілде ғана жүзеге асырылатын қылмыстық құқық бұзушылықты құжаттандыру үшін, мысалы, есірткі құралдарын өткізу, осындай қылмыстық құқық бұзушылықты анықтау үшін нақ сол адамға қатысты қайтадан АЖПШ өткізуге оны өткізудің заңда көзделген негіздері көрсетіле отырып тиісті қаулы шығару арқылы жол беріледі.

Ескерту. 18-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 31.03.2017 № 3 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

19. Қазақстан Республикасы Конституциясының 4-бабының 1-тармағына сәйкес, осы нормативтік қаулы қолданыстағы құқық құрамына қосылады, сондай-ақ жалпыға бірдей міндетті болып табылады және ресми түрде жарияланған күннен бастап күшіне енеді.

Қазақстан Республикасы
Жоғарғы Сотының төрағасы
Қазақстан Республикасы
Жоғарғы Сотының судьясы,
жалпы отырыс хатшысы

Қ.Мәми

Д.Нұралин